

AZƏRBAYCANDA SOSIAL XİDMƏT SAHƏLƏRİNİN İNKİŞAF TARİXİ: SƏHIYYƏ İNFRASTRUKTURUNUN QURULMASI

GÜNEL RÜSTƏM QIZI ADIGÖZƏLOVA

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim

Sumqayıt Dövlət Universiteti

Sumqayıt, 43-cü məhəllə, AZ5008

E-mail: adigozelli.87@mail.ru

XÜLASƏ

Azərbaycan Respublikasının sosial təminat sistemi 90-cı illərdən qurulma proseslərinə başlasa da, sonrakı illərdə, xüsusilə cənab Prezident İlham Əliyevin dönməsində qəbul olunan inkişaf proqramları nəticəsində yeni bir dönmə başladı. Nəzərə alsaq ki, bu dönmədə əsas üstünlük insan kapitalının, xüsusilə qeyri-neft sektorunun dirçəlməsinə yönəlmişdir, o zaman gələcəyə aid daha konkret nəticələrdən danışmaq olar.

Açar sözlər: *sosial dövlət, sosial rifah, istehsal resursları, sosial ədalət, hədəf, vətəndaş.*

Müasir cəmiyyətin inkişaf səviyyəsi yalnız iqtisadi göstəricilərlə deyil, həm də insanların sağlamlıq vəziyyəti və tibbi xidmətlərə çıxış imkanları ilə ölçülür. Bu baxımdan sosial tibbi xidmət sahələrinin inkişafı dövlət siyasətinin əsas prioritet istiqamətlərindən biri hesab olunur. Sosial tibbi xidmətlər əhalinin bütün təbəqələrinə, xüsusilə də həssas qruplara – aztəminatlı ailələrə, yaşlılara, uşaqlara və əlilliyi olan şəxslərə keyfiyyətli və əlçatan tibbi yardım göstərilməsini təmin edir. İlk növbədə, qeyd etmək lazımdır ki, sosial tibbi xidmətlərin inkişafı tibbi infrastrukturun gücləndirilməsi ilə sıx bağlıdır. Yeni xəstəxanaların, poliklinikaların və diaqnostika mərkəzlərinin yaradılması, mövcud müəssisələrin müasir avadanlıqlarla təchiz olunması insanların daha keyfiyyətli xidmət almasına şərait yaradır. Xüsusilə regionlarda bu cür infrastrukturun genişləndirilməsi böyük əhəmiyyət daşıyır. Çünki ucqar ərazilərdə yaşayan əhali üçün tibbi xidmətlərə əlçatanlıq çox vaxt məhdud olur. Digər mühüm istiqamət tibbi kadrların hazırlanması və peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasıdır. Həkimlərin və tibb işçilərinin müasir bilik və bacarıqlara yiyələnməsi, onların davamlı təlimlərə cəlb olunması xidmət keyfiyyətinin yüksəlməsinə səbəb olur. Bu sahədə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi də xüsusi rol oynayır [1, 9].

Müasir dövrdə sosial tibbi xidmətlərin inkişafında rəqəmsallaşma mühüm yer tutur. Elektron səhiyyə sistemləri, onlayn qeydiyyat, tele-tibb xid-

mətləri insanların vaxtına qənaət edir və xidmətləri daha əlçatan edir. Xüsusilə pandemiya dövründə bu cür texnologiyaların əhəmiyyəti daha da aydın şəkildə özünü göstərmişdir. Sosial tibbi xidmətlərin inkişafında icbari tibbi sığorta sisteminin tətbiqi və genişləndirilməsi də vacib amillərdəndir. Bu sistem əhalinin tibbi xidmətlərdən daha geniş şəkildə və maddi çətinlik çəkmədən istifadə etməsinə imkan yaradır. Eyni zamanda, səhiyyə sistemində şəffaflığın və səmərəliliyin artmasına da töhfə verir. [2,11] Profilaktik tədbirlər də sosial tibbi xidmətlərin ayrılmaz hissəsidir. Xəstəliklərin qarşısının alınması, erkən diaqnostika, peyvəndləmə və sağlam həyat tərzinin təşviqi insanların sağlamlığının qorunmasında mühüm rol oynayır. Bu tədbirlər yalnız fərdi deyil, ümumi ictimai sağlamlığın yaxşılaşmasına xidmət edir. Bundan əlavə, sosial tibbi xidmətlərin inkişafında həssas qruplara xüsusi diqqətin göstərilməsi vacibdir. Əlilliyi olan şəxslər, yaşlılar və uşaqlar üçün xüsusi proqramların hazırlanması onların cəmiyyətə inteqrasiyasını asanlaşdırır və həyat keyfiyyətini yüksəldir.

Nəticə etibarilə, sosial tibbi xidmət sahələrinin inkişafı kompleks və çoxşaxəli bir prosesdir. Bu sahənin davamlı inkişafı cəmiyyətin rifahının yüksəlməsinə, insanların daha sağlam və uzunömürlü həyat sürməsinə şərait yaradır. Dövlətin bu sahəyə göstərdiyi diqqət və həyata keçirilən islahatlar gələcəkdə daha güclü və dayanıqlı səhiyyə sisteminin formalaşmasına zəmin yaradır. Müasir dövrdə hər bir dövlətin inkişaf səviyyəsi onun səhiyyə sisteminin vəziyyəti ilə sıx bağlıdır. Azərbaycanda da sosial tibbi xidmət sahəsinin inkişafı prioritet istiqamətlərdən biri kimi müəyyən edilmiş və son illərdə bu sahədə genişmiqyaslı islahatlar həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlərin əsas məqsədi əhalinin sağlamlığını qorumaq, tibbi xidmətlərin keyfiyyətini artırmaq və onların hər kəs üçün əlçatanlığını təmin etməkdir [3, 21].

İlk növbədə, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda sosial tibbi xidmət sahəsində ən mühüm addımlardan biri icbari tibbi sığorta sisteminin tətbiqidir. Bu sistem ölkə üzrə mərhələli şəkildə həyata keçirilmiş və hazırda demək olar ki, bütün əhalini əhatə edir. İcbari

tibbi sığorta vətəndaşlara geniş tibbi xidmətlər pakətidən pulsuz və ya minimal ödənişlə istifadə imkanı yaradır. Bu isə xüsusilə aztəminatlı ailələrin tibbi xidmətlərə çıxışını xeyli asanlaşdırmışdır. Eyni zamanda bu sistem səhiyyə sahəsində maliyyə şəffaflığını artırmış və xidmətlərin daha səmərəli təşkilinə şərait yaratmışdır. Səhiyyə sisteminin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində də mühüm addımlar atılmışdır. Bu məqsədlə Tibbi Ərazi Bölmələrini İdarəetmə Birliyi (TƏBİB) yaradılmışdır. Bu qurum dövlət tibb müəssisələrinin fəaliyyətini mərkəzləşdirilmiş qaydada idarə edir və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə nəzarət edir. TƏBİB-in fəaliyyəti nəticəsində tibb müəssisələrində vahid standartlar tətbiq olunmağa başlanmış, xidmətlərin təşkili daha sistemli və effektiv xarakter almışdır [5, 21].

Azərbaycanda tibbi infrastrukturun inkişafı da diqqət mərkəzindədir. Son illərdə ölkənin müxtəlif regionlarında yeni xəstəxanalar, diaqnostika mərkəzləri və poliklinikalar tikilmiş, mövcud tibb müəssisələri isə əsaslı şəkildə yenidən qurulmuş və müasir tibbi avadanlıqlarla təchiz edilmişdir. Bu tədbirlər regionlarda yaşayan əhəlinin keyfiyyətli tibbi xidmətlərə çıxışını xeyli yaxşılaşdırmışdır. Artıq bir çox hallarda vətəndaşlar paytaxta üz tutmadan yaşadıkları ərazilərdə müalicə ala bilirlər. Bununla yanaşı, tibbi kadrların hazırlanması və onların peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması istiqamətində də mühüm işlər görülür. Həkimlərin və tibb işçilərinin ixtisasartırma kurslarına cəlb olunması, onların xarici ölkələrdə təcrübə keçməsi və beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi xidmət keyfiyyətinin yüksəlməsinə müsbət təsir göstərir. Bu, xüsusilə mürəkkəb tibbi prosedurların və müasir müalicə metodlarının tətbiqində özünü göstərir.

Müasir texnologiyaların tətbiqi sosial tibbi xidmətlərin inkişafında mühüm rol oynayır. Azərbaycanda səhiyyə sahəsində rəqəmsallaşma prosesi sürətlənmişdir. Elektron səhiyyə sistemləri, onlayn qeydiyyat imkanları və tibbi məlumatların vahid bazada toplanması xidmətlərin operativliyini və şəffaflığını artırır. Xüsusilə “e-Tabib” platforması vasitəsilə vətəndaşların tibbi məlumatlarının idarə olunması daha asan və əlçatan olmuşdur. Bu sistemlər həm həkimlər, həm də pasiyentlər üçün vaxt itkisinin qarşısını alır. Profilaktik tədbirlər və maarifləndirmə proqramları da bu sahədə mühüm yer tutur. Dövlət qurumları tərəfindən əhəli arasında sağlam həyat tərzinin təşviqi, xəstəliklərin erkən diaqnostikası və peyvəndləmə proqramları geniş şəkildə həyata keçirilir. Bu tədbirlər yalnız xəstəliklərin müalicəsinə deyil, həm də onların qarşısının alınmasına

yönelmişdir ki, bu da ümumi ictimai sağlamlığın yaxşılaşmasına xidmət edir. Azərbaycanda sosial tibbi xidmətlərin inkişafında həssas sosial qruplara xüsusi diqqət yetirilir. Əlilliyi olan şəxslər, yaşlılar, uşaqlar və aztəminatlı ailələr üçün xüsusi proqramlar və güzəştlər tətbiq olunur. Bu qrupların tibbi xidmətlərdən maneəsiz istifadə etməsi üçün əlavə dəstək mexanizmləri yaradılmışdır. [6, 53]

Nəhayət, səhiyyə sahəsinin maliyyələşdirilməsi də ilbəl artırılır. Dövlət büdcəsindən bu sahəyə ayrılan vəsaitin çoxaldılması yeni layihələrin həyata keçirilməsinə və mövcud xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə imkan verir. İcbari tibbi sığorta fondunun genişlənməsi də bu prosesə mühüm töhfə verir. Nəticə olaraq, Azərbaycanda sosial tibbi xidmət sahəsində həyata keçirilən tədbirlər kompleks xarakter daşıyır və bir-birini tamamlayan istiqamətlər üzrə inkişaf edir. Bu islahatlar nəticəsində əhəlinin tibbi xidmətlərə çıxışı genişlənməmiş, xidmətlərin keyfiyyəti yüksəlmiş və səhiyyə sistemi daha müasir və dayanıqlı formaya keçmişdir. Gələcəkdə bu tədbirlərin davam etdirilməsi ölkədə daha sağlam və rifahlı cəmiyyətin formalaşmasına mühüm töhfə verəcəkdir.

Azərbaycanda sosial tibbi xidmət sisteminin formalaşması və davamlı inkişafı hüquqi-normativ bazanın möhkəmliyi ilə sıx bağlıdır. Bu sahədə qəbul edilmiş qanunvericilik aktları səhiyyə münasibətlərini tənzimləməklə yanaşı, vətəndaşların tibbi xidmətlərə çıxış hüququnu təmin və dövlətin sosial öhdəliklərini müəyyən edir. Hüquqi çərçivənin sistemli şəkildə qurulması səhiyyə xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və onların əlçatanlığının artırılmasına zəmin yaradır. Bu istiqamətdə əsas hüquqi istinad nöqtəsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası hesab olunur. Konstitusiyada vətəndaşların sağlamlığının qorunması hüququ təsbit edilmiş və dövlətin bu sahədə məsuliyyəti açıq şəkildə ifadə olunmuşdur. Bu norma sosial dövlət prinsipinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir və səhiyyə siyasətinin hüquqi əsasını təşkil edir. Sahəvi qanunvericilik aktları içərisində Əhəlinin sağlamlığının qorunması haqqında Qanun xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Həmin qanun səhiyyə sisteminin təşkili prinsiplərini, tibbi xidmətlərin göstərilməsi mexanizmlərini və bu sahədə iştirak edən subyektlərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edir. Qanunda tibbi xidmətlərin keyfiyyətinə dövlət nəzarəti, pasiyent hüquqlarının qorunması və tibbi yardımın əlçatanlığı kimi məsələlər geniş şəkildə əks olunmuşdur [7, 34].

Sosial tibbi xidmətlərin maliyyə təminatının gücləndirilməsi baxımından İcbari tibbi sığorta haqqında Qanun mühüm hüquqi mexanizm rolunu

oynayır. Bu qanun əsasında formalaşdırılan icbari tibbi sığorta sistemi səhiyyə xidmətlərinin maliyyələşdirilməsində yeni yanaşmanı təmin etmişdir. Nəticə etibarilə, əhalinin müxtəlif sosial qruplarının tibbi xidmətlərdən bərabər istifadə imkanları genişlənməmiş və səhiyyə xərclərinin bölüşdürülməsi daha səmərəli xarakter almışdır. Bununla yanaşı, icraedici hakimiyyət orqanlarının normativ aktları da bu sahənin tənzimlənməsində mühüm rol oynayır. Xüsusilə Nazirlər Kabineti tərəfindən qəbul edilən qərarlar və Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunan qaydalar tibbi xidmətlərin təşkili, standartlaşdırılması və keyfiyyətinə nəzarət mexanizmlərini konkretləşdirir. Eyni zamanda İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən hazırlanmış normativ sənədlər icbari sığorta sisteminin praktik tətbiqini təmin edən əsas vasitələrdən biri kimi çıxış edir.

Ümumilikdə, Azərbaycanda sosial tibbi xidmət sahəsində qanunvericilik bazası kompleks və çoxpilləli xarakter daşıyır. Bu sistem həm konstitusion normaları, həm sahəvi qanunları, həm də icraedici orqanların normativ aktlarını özündə birləşdirərək səhiyyə sektorunun hüquqi tənzimlənməsini təmin edir. Belə bir hüquqi mühit sosial tibbi xidmətlərin davamlı inkişafına, əhalinin sağlamlıq göstəricilərinin yaxşılaşdırılmasına və sosial rifahın yüksəldilməsinə xidmət edir. Azərbaycanda sosial tibbi xidmət sahəsinin inkişafında İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış fərman və sərəncamlar mühüm rol oynayır. Bu sənədlər səhiyyə sisteminin modernləşdirilməsi, icbari tibbi sığortanın tətbiqi və idarəetmənin təkmilləşdirilməsi kimi istiqamətləri əhatə edir.

Prezident tərəfindən imzalanmış ən mühüm sənədlərdən biri 2018-ci ildə qəbul edilən "Azərbaycanda icbari tibbi sığortanın tətbiqi ilə bağlı tədbirlər haqqında" sərəncamdır [8, 21].

Bu sənədə əsasən: İcbari tibbi sığortanın tətbiqi üçün beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi məqsədilə vəsait ayrılımış, sığorta sisteminin qurulması üçün institusional və maliyyə əsasları yaradılmış, ölkədə icbari tibbi sığorta modelinin formalaşmasına və sonrakı geniş tətbiqinə zəmin yaratmışdır.

İcbari tibbi sığorta sisteminin genişləndirilməsi və inkişafı

Sonrakı illərdə imzalanmış fərmanlar bu sistemin daha da təkmilləşdirilməsinə yönəlmişdir. İcbari tibbi sığortanın pilot layihə kimi tətbiqi (Mingəçevir, Yevlax və digər bölgələrdə) Sistem bütün ölkə üzrə mərhələli şəkildə genişləndirilmişdir. Tibbi xidmətlər paketinin (xidmətlər zərfi) genişləndirilməsi təmin edilmişdir.

Bu tədbirlər nəticəsində əhalinin böyük hissəsi dövlət hesabına tibbi xidmətlərdən yararlanmaq imkanı əldə etmişdir.

İdarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı fərmanlar

2026-cı ildə imzalanmış "Əhalinin icbari tibbi sığortası sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında" fərman xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu fərmana əsasən, İcbari tibbi sığorta sahəsində səlahiyyətlər yenidən bölüşdürülmüşdür, Yeni struktur – Dövlət Tibbi Sığorta və Ekspertiza Agentliyi yaradılmışdır, Sığorta fondlarının idarə olunması və maliyyələşmə mexanizmləri mərkəzləşdirilmişdir. Bu islahatlar səhiyyə sistemində idarəetmənin daha effektiv və koordinasiyalı şəkildə həyata keçirilməsinə xidmət edir. Maliyyələşmə və sosial müdafiə tədbirləri Prezident fərmanları ilə hər il icbari tibbi sığorta fondunun büdcəsi təsdiq edilir və artırılır. Bundan əlavə: COVID-19 dövründə tibb işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, tibbi avadanlıqların alınması üçün əlavə vəsaitlərin ayrılması kimi tədbirlər də həyata keçirilmişdir. Qanunvericilik dəyişikliklərinin təsdiqi Prezident tərəfindən "Tibbi sığorta haqqında" qanuna edilən dəyişikliklər də təsdiq edilir. Məsələn, müştərək maliyyələşmə mexanizminin tətbiqi ilə bağlı dəyişikliklər sistemin maliyyə dayanıqlılığını artırmağa yönəlmişdir.

Beləliklə, İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış fərman və sərəncamlar Azərbaycanda sosial tibbi xidmətlərin inkişafında sistemli və ardıcıl islahatların aparıldığını göstərir. Bu hüquqi sənədlər icbari tibbi sığorta modelinin formalaşdırılması, səhiyyə xidmətlərinin maliyyələşdirilməsi, idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Nəticə etibarilə, həyata keçirilən bu tədbirlər ölkədə daha əlçatan, keyfiyyətli və dayanıqlı səhiyyə sisteminin qurulmasına xidmət edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Əliyev, R. (2018). *Azərbaycanda sosial siyasət və səhiyyə sisteminin inkişafı*. Bakı: Elm nəşriyyatı, 256 s.
2. İbrahimov, T. (2017). *Müstəqillik dövründə Azərbaycanda sosial xidmətlərin inkişafı*. Bakı: "Təhsil" nəşriyyatı, 214 s.
3. Cəfərov, E. (2019). *Azərbaycanda səhiyyə siyasəti və dövlət proqramları*. Bakı: "Azərbaycan Universiteti" nəşriyyatı, 198 s.
4. Rzayev, K. (2018). *Regionlarda sosial infrast-*

rukturun inkişaf problemləri. Bakı: "Elm və Təhsil" nəşriyyatı, 240 s.

5. Həsənov, İ. (2019). Azərbaycan Respublikasında səhiyyənin idarə olunması. Bakı: "Apostroff" nəşriyyatı, 312 s.

6. Əhmədov, M. (2017). Sosial xidmət sahələrinin iqtisadi inkişafda rolu. Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı, 176 s.

7. Bəyramov, R. (2020). Azərbaycanda sosial dövlət modelinin inkişafı. Bakı: "Qanun" nəşriyyatı, 228 s.

8. Məmmədov, A. (2020). Regional səhiyyə infrastrukturunun inkişaf istiqamətləri // Sosial Elmlər Jurnalı, № 3(12), s. 45–58.

9. Hüseynova, L. (2021). Azərbaycanda səhiyyə sahəsində islahatlar və onların sosial təsirləri // İqtisadiyyat və İdarəetmə Araşdırmaları, № 2(8), s. 77–89.

10. Qasımova, N. (2022). Səhiyyə infrastrukturunun rəqəmsallaşdırılması və innovativ yanaşmalar // Azərbaycan Tibb Jurnalı, № 1(4), s. 33–41.

История развития сфер социальных услуг в Азербайджане: создание инфраструктуры здравоохранения

Гюнель Рустам Адыгёзалова
Доктор философии по истории, старший преподаватель
E-mail: adigozelli.87@mail.ru

РЕЗЮМЕ

Хотя система социального обеспечения Азербайджанской Республики начала свое строительство еще в 90-е годы, в последующие годы началась новая эра, особенно в результате программ развития, принятых в эпоху господина Президента Ильхама Алиева. Если учесть, что основной приоритет в этот период ориентирован на возрождение человеческого капитала, особенно ненефтяного сектора, то можно говорить о более конкретных результатах на будущее.

Ключевые слова: Социальное государство, общественное благосостояние, производственные ресурсы, социальная справедливость, цель, гражданин.

Рәyçi: Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru Cəbrayilova Fəridə Səyədulla qızı

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 10.02.2026

Çapa qəbul olunub: 22.02.2026

The Historical Development of Social Service Sectors in Azerbaijan: The Establishment of Healthcare Infrastructure

Gunel Rustam Adigozalova
Doctor of Philosophy in History, Senior Lecturer
E-mail: adigozelli.87@mail.ru

SUMMARY

Although the social security system of the Republic of Azerbaijan started its construction processes in the 90s, a new era began in the following years, especially as a result of the development programs adopted during the era of Mr. President Ilham Aliyev. If we take into account that the main priority in this period is focused on the revival of human capital, especially the non-oil sector, then we can talk about more concrete results for the future.

Key words: Social state, social welfare, production resources, social justice, goal, citizen.

The date of the admission of the article to the editorial office: 10.02.2026

Accepted for publication: 22.02.2026